

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ Teaching Buddhist Subject by Integration

พระมหาสามารถ ฐานิสโร (อาจคณาจารย์)

Phra Maha Samart Thanissaro (At Konghan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: prachya.khan@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 27 เมษายน 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 17 พฤษภาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 12 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ (Abstract)

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแนวทางสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เปลี่ยนจากการเรียนการสอนแบบบรรยายสู่การปฏิบัติ กล่าวคือผู้เรียนจะได้รับการเรียนการสอนแบบบูรณาการในสาระการเรียนรู้ ผ่านการผสมผสานเนื้อหาสาระภายในศาสตร์ หรือสาขาวิชาที่ผสมผสานเนื้อหาสาระหว่างศาสตร์ เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าผลผลิต เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และพัฒนาการคิด การตัดสินใจ การทำงานร่วมกับคนอื่น สนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงของแต่ละวิชาที่มีต่อกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดเชื่อมโยง เช่น การสอนวิชาพระพุทธศาสนา สามารถบูรณาการในวิชาอื่น ๆ ในสาระสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาการสอนร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้การสอนแบบท่องจำจึงไม่ได้เป็นการฝึกคิดที่จะนำไปสู่ทักษะในศตวรรษที่ 2๑ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาท่ามกลางโลกในศตวรรษที่ 21 เราไม่ได้สอนศาสนาในฐานะความเชื่อแต่เราสอนศาสนาในฐานะวิชาการศึกษา เมื่อเรายกฐานะพระพุทธศาสนาเป็นอีกวิชาในการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนา จึงอยู่ในฐานะวิชาการศึกษาที่สามารถจัดการศึกษาได้ตามแนวคิดและทฤษฎีของการศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นการฝึกทักษะ การคิดสร้างสรรค์ให้มากที่สุดเหมือนกับในรายวิชาพื้นฐานทั่วไป

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การสอน, บูรณาการ,

Abstracts

Teaching Buddhist subject by integration was the important for reform by child center. It was changed teaching by explaining to be practiced. There were learners will achieve teaching by integration accordance with substance then mixed with many within sciences or mixed between sciences. It was emphasized more than product then giving

chance for them to practices develop desire and teamwork's and selfsameness. These were Learning management would help them context each subject then supports learners to continue such as Buddhist subject can be integrated with for another subject too. Therefore, learning management with learn by heart has no support for learning skill on 21st century. So that, Buddhist teaching among 21st century which not for faithful only but teaching on behalf of subject. Then when we regarded Buddhist subject for one management that for studying according to Buddhist theory. Therefore, we have to studies Buddhist by emphasize for skill and then for new creative accordance with general subjects.

Keywords: Buddhist, Teaching, Integration.

บทนำ (Introduction)

วิชาพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิชาสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในตัวชี้วัดส่วนใหญ่แล้วจะเน้นให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่แล้วในปัจจุบันยังมีการเริ่มปฏิรูป วิชานี้ให้แยกออกเป็นอีก 1 วิชาจากวิชาสังคมศึกษา แนวทางการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 4 มาตรา 23 ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตาม ความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และในมาตรา 24 (4) ที่ระบุว่า “การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้ สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา ” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

การจัดการเรียนการสอนที่มีการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลายวิชาเข้าไว้ด้วยกัน อย่างมีความหมาย เป็นลักษณะที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Instruction) การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นหนึ่งในรูปแบบของการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรและความต้องการของผู้เรียน นำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ซึ่งมีแนวคิดใกล้เคียงกับแนวคิดของสะเต็มศึกษา กล่าวคือ สะเต็มศึกษาเป็นแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนสมัยใหม่ที่เน้นให้ผู้เรียนบูรณาการความรู้จากหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกัน ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ (Science) เทคโนโลยี(Technology) วิศวกรรมศาสตร์ (Engineering) และคณิตศาสตร์ (Mathematics) ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูง และสามารถนำองค์ความรู้ต่าง ๆ ผลิตเป็นผลงาน หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์(สนธิพล ชัยยา,2557: 7-10) การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในลักษณะองค์รวมมองเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหาแต่ละวิชา และสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันเข้าไว้ด้วยกันอย่างมีความหมาย

1. การสอนวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์

สามารถทำได้หลายเทคนิคหลายวิธีการสามารถบูรณาการสภาพปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคม และกระแสค่านิยมในสังคมเข้ามา บูรณาการในบทเรียนได้อย่างหลากหลายซึ่ง ขออธิบายเป็นประเด็นดังนี้

1.1 การใช้คำถาม เพื่อฝึกคิดสร้างสรรค์ในวิชาพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกให้คิดคล่องมักจะมีคำถามว่า ถ้านึกถึงภาพของพระพุทธเจ้าจะนึกถึงเรื่องอะไรบ้าง ถ้านึกถึงพระสงฆ์ในประเทศไทยจะนึกถึงเรื่องอะไรบ้าง การฝึกให้คิดนอกกรอบ เช่น ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าเราจะได้นับถือศาสนาอะไร ถ้าไม่มีศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาจะเป็นอย่างไร เป็นต้น ครูต้องทำความเข้าใจว่าการตั้งคำถามเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่บาป เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้เชื่อตามแต่สอนให้เห็นจริงแท้ด้วยปัญญาซึ่ง คือ การคิด การวิเคราะห์ การใช้วิจารณญาณ ดูว่าความจริงแท้เป็นอย่างไร

1.2 การเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์ ตัวอย่างที่สร้างสรรค์เหมาะสำหรับเด็ก และเยาวชน ซึ่งอยู่ในกระแสนิยมของสังคมในปัจจุบัน ย่อมสามารถทำได้ เพราะหลักธรรมคือกระบวนการ (Process) ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์เนื้อหา หรือสถานการณ์ใดก็ได้ (Content) เช่น การวิเคราะห์อริยสัจ 4 กับการเล่นเกมออนไลน์ การวิเคราะห์ขันธ 5 กับการมีความรัก และการวิเคราะห์หลักกรรมกับการเล่น Facebook เป็นต้น ซึ่งถือว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาวิเคราะห์กับสถานการณ์ปัจจุบันได้ทั้งหมด ขึ้นอยู่กับว่าครูผู้สอนจะประยุกต์หลักธรรม ในการสอนให้นักเรียนเข้าใจได้อย่างไร

1.3 การสอนวิธีคิด สอนกระบวนการที่เปรียบเทียบทางพุทธศาสนา วิทยาศาสตร์ และวิธีคิดแบบอื่น ๆ อย่างมีความหลากหลายมุมมองหลากหลายเพราะในชั้นเรียน ครูมักจะเจอคำถามว่า พระพุทธเจ้าเดินได้ 7 ก้าวจริงหรือไม่ พระพุทธเจ้าเกิดตรัสรู้ และตายในวันเดียวกันจริงหรือไม่ พระพุทธเจ้าสามารถเบิกโลก สวรรค์โลก และนรกได้จริงหรือไม่ ดังนั้นแล้วครูจึงจำเป็นต้องสอนวิธีคิดในการมองว่าจะใช้วิธีคิดไหนในการมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น หากเราใช้วิธีคิดทางศาสนามองเราก็จะเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเดินได้ 7 ก้าวจริง ๆ แต่หากเราใช้วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์มองเราก็จะไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเดินได้ 7 ก้าว ซึ่งทั้งหมดขึ้นอยู่กับเรา ใช้วิธีคิดไหนมอง เราเชื่อปรัชญาแบบไหน และเราสมาทานวิธีคิดแบบใด

1.4 การสอนโดยใช้เกมส์การศึกษา เป็นอีกวิธีการที่ช่วยฝึกให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งมีอยู่หลากหลายรูปแบบ เช่น เกมการ์ดหาความเชื่อมโยงระหว่างสถานการณ์ที่กำหนดกับสถานการณ์ ที่ตนเอง ได้รับความมีความเชื่อมโยงกันอย่างไร โดยยึดที่เหตุผลการอธิบายเป็นหลัก หรือที่เรียกว่าความรู้ในการอธิบาย สรรพสิ่ง (Propositional Knowledge) ในการ์ดเกมดังกล่าวมีในตัวอย่างในโพสของเพจ นายแสน facilitator ให้ชื่อว่าการ์ดพลังนิกายพุทธศาสนา ซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้ฟรีแล้วยังมีรูปแบบเกม อื่น ๆ ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับวิชาพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังมีเทคนิควิธีการที่ช่วยฝึกคิดสร้างสรรค์ในวิชาพระพุทธศาสนาอีกมาก ซึ่งบางเทคนิค สามารถใช้ได้ดีบางเทคนิคอาจไม่สามารถใช้ได้เลยขึ้นอยู่กับบริบทของชั้นเรียน แต่ที่สำคัญหากครูเป็นผู้เริ่ม

การเปลี่ยนแปลงอยากให้ครูตำหนักรู้เสมอว่า การเปลี่ยนแปลงในขั้นต้นนั้น อาจจะยากหน่อย เพราะนักเรียนถูกสอนวิธีคิดแบบสร้างสรรค์มาน้อยมากมักจะคิดแบบปรนัย คิดแบบถูกผิดดีชั่วเท่านั้น ดังนั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ฝึกคิดสร้างสรรค์จึงจำเป็นที่จะต้องทำลายกรอบมายาคติของคำว่า บาปบุญให้ออกไปจากห้องเรียน เพื่อที่จะเปิดเสรีภาพทางความคิดของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพที่เขามี

2. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ แบ่งได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่การจำแนก ได้แก่ จำแนกตามจำนวนผู้สอน แบ่งออกเป็นผู้สอนคนเดียว ผู้สอนแบบคู่ขนาน และผู้สอนเป็นจำแนกตามประเภทของการบูรณาการ แบ่งออกเป็นการบูรณาการภายในวิชา หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือสหวิทยาการ และการบูรณาการแบบสอดแทรกหรือพหุวิทยาการ (ทีศนา แซมมณี, 2550)

ตารางที่ 1 รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

รูปแบบของการจำแนก	ลักษณะของการจัดการเรียนรู้	บทบาทของผู้เรียน
1. จำนวนผู้สอน		
1.1. คนเดียว	ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ กับเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน หรือสาระที่กำหนด	ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้แสวงหา
1.2 คู่ขนาน	ผู้สอนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันจัดการเรียนการสอนโดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนานกันไปภายใต้เรื่องเดียวกัน	ความรู้ความจริงจากเรื่องที่กำหนด
1.3 ทีม	ผู้สอนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันคิดหัวข้อเรื่องหรือโครงการโดยใช้เวลาเรียนต่อเนื่องกัน อาจารย์รวมจำนวนชั่วโมงของสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ แบบมีเป้าหมายเดียวกัน	

ตารางที่ 1 รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ(ต่อ)

รูปแบบของการ จำแนก	ลักษณะของการจัดการเรียนรู้	บทบาทของ ผู้เรียน
2. ประเภทของการบูรณาการ		
2.1 การบูรณา การภายในวิชา หรือกลุ่มสาระ การเรี นรู้ เดียวกัน	นำจุดประสงค์ หรือมาตรฐานการเรียนรู้ ที่มีในวิชานั้น ๆ มาบูรณาการกัน โดยครูผู้สอนกำหนดรายละเอียดของการบูรณาการที่ชัดเจน เช่น ในวิชาวิทยาศาสตร์นำสาระย่อยเรื่อง สสาร แรง พลังงาน เซลล์ไฟฟ้า และวงจรไฟฟ้า มาบูรณาการสอนในหัวข้อเรื่อง “กังหันมหัศจรรย์”	ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิด ทักษะ และความ คิดรวบยอดสาระ การเรียนรู้ใดสาระ การเรียนรู้หนึ่ง
2.2 การบูรณา การระหว่างกลุ่ม สาระการเรียนรู้ หรือสหวิทยาการ	นำสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงกันเพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน โดยครูผู้สอน กำหนดรายละเอียดการบูรณาการของแต่ละรายวิชาอย่าง ชัดเจน เช่น การสอนเรื่อง “ขนมหวานพาสูซันต์” ที่นำ มาตรฐานการเรียนรู้ หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และสาระ วิชาจากวิชาคณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม, การงานอาชีพและเทคโนโลยี มาบูรณาการกัน	ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิด ทักษะ และความ คิดรวบยอดจาก หลายกลุ่มสาระ การเรียนรู้
2.3 การบูรณา การแบบ สอดแทรก หรือ พหุวิทยาการ	นำเอาเรื่อง หรือสาระการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ ไปสอดแทรกในสาระการเรียนรู้ หรือวิชาที่ตนเอง สอน เช่น การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในวิชาต่าง ๆ (สุ วิทย มุลคำ และอรทัย มุลคำ, 2546)	ผู้เรียนสามารถ เชื่อมโยงความคิด จากสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไปประยุกต์ใช้กับ การดำเนินชีวิต ประจำวัน

ประเด็นที่อยู่ในตารางข้างต้น จะเห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะช่วยส่งเสริมการพัฒนา การศึกษาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็ม ที่สำหรับการบูรณาการนี้เป็นวิธีการที่มีมานานแล้วแต่ยังไม่ ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้สอน ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถานศึกษา หรือชุมชน การบูรณาการเหมาะกับการนำไปใช้ในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดรวบยอด ในศาสตร์ ต่างๆ หากนำมาบูรณาการสอดคล้องเข้าด้วยกันแล้วผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมี

ความหมายผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจ ถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์ความรู้จากสิ่งที่เรียนมากับชีวิตจริง การบูรณาการความรู้กับการปฏิบัติ อีกทั้งยังช่วยลดเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนลดเวลาการเรียนของผู้เรียน (ยุวธิดา คำปาน, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี และคณะ (2563: 78-89) ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับทักษะการคิดออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ทักษะการคิดพื้นฐาน คือ เป็นทักษะการคิดเบื้องต้นสำหรับการคิดในระดับที่สูงขึ้น ส่วนใหญ่เป็นทักษะการสื่อความหมาย คือเป็นทักษะการรับสารที่แสดงถึงความคิดของ ผู้อื่นเข้ามารู้ตีความ/จดจำและเมื่อต้องการที่จะระลึกเพื่อนำมาเรียบเรียง และถ่ายทอดความคิดของตนให้แก่ผู้อื่นก็สามารถแปลงความคิดให้อยู่ในรูปของภาษาต่าง ๆ เช่น ข้อความคำพูด ดนตรี

2) ทักษะการคิดที่เป็นแกน คือ ทักษะการคิดทั่วไปเป็นทักษะจำเป็นที่ใช้อยู่เสมอในชีวิตประจำวันในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ และเป็นพื้นฐานของการคิดขั้นสูงที่มีความซับซ้อน

3) ทักษะการคิดขั้นสูง คือ ทักษะการคิดที่มีหลายขั้นต้องอาศัยทักษะการสื่อความหมาย และทักษะการคิดที่เป็นแกนหลาย ๆ ทักษะในแต่ละขั้น

3. การสอนแบบบูรณาการพระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ

นักเรียนจะเป็นคน มีคุณธรรม จริยธรรม เก่ง ดี มีปัญญา และมีความสุขนั้นจำต้องมีวิธีในการสอนที่ดี วิธีการสอนพุทธวิธีบูรณาการก็เป็นอีกหนึ่งวิธีเช่นกัน รูปแบบการสอนพุทธวิธีบูรณาการตามทฤษฎีตะวันตกกับหลักธรรมพระพุทธศาสนามี 3 วิธี คือ

3.1 การฝึกปฏิบัติ

ออร์สทินและลาสเลย์ (Ornstein & Lasley) (2011) กล่าวว่า ได้ข้อสรุปเป็นคำแนะนำในการปรับปรุงการใช้การฝึกและปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น ดังนี้

1) ต้องมีกฎระเบียบที่ชัดเจนสำหรับพฤติกรรมทั่ว ๆ ไปของนักเรียน กฎระเบียบเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนจัดการกับความต้องการของตนเองได้ เช่น การขออนุญาตไปห้องน้ำ หรือแนวทางการปฏิบัติงานที่ต้องทำเป็นประจำโดยที่ไม่รบกวนเพื่อนร่วมชั้น เช่น การเหลาดินสอ เป็นต้น

2) ครูควรเดินไปรอบ ๆ ห้องเพื่อดูแลและให้คำปรึกษานักเรียนขณะที่นักเรียนกำลังทำงานที่ได้รับมอบหมาย ให้นักเรียนรู้สึกว่าคุณกำลังสังเกตพฤติกรรมของตนอยู่และในขณะเดียวกันครูก็พร้อมที่จะช่วยเหลือนักเรียนหากมีปัญหาเกิดขึ้น

3) ให้คำแนะนำ คำอธิบายและผลป้อนกลับแก่นักเรียน ยิ่งครูให้ความสนใจนักเรียนมากเท่าไร นักเรียนก็ยิ่งสนใจในการทำงานที่ครูมอบหมาย และครูต้องคอยสังเกตนักเรียน หากนักเรียนเกิดความไม่เข้าใจหรือสับสนเกี่ยวกับงานที่ทำให้ครูดำเนินการช่วยเหลืออย่างรวดเร็ว

4) ใช้เวลาสำหรับการสอน และการสอนซ้ำเกี่ยวกับทักษะพื้นฐานเพิ่มมากขึ้น นักเรียนในระดับประถมศึกษาและนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าควรได้รับการฝึกฝนเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ อย่างเต็มที่

5) ให้นักเรียนได้ฝึก และปฏิบัติทั้งในช่วงระหว่างและหลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว

6) จัดให้มีการฝึก และการปฏิบัติที่มีความท้าทายและหลากหลาย การฝึกปฏิบัติอาจเป็น เรื่องที่ให้นักเรียนเป็นทุกข์ หรือเกิดการเบื่อหน่ายได้ ถ้าการฝึกปฏิบัติที่ง่ายหรือยากเกินไปหรือให้ทำสิ่ง เดียวตลอด

7) ให้นักเรียนตื่นตัวตลอดเวลา และมีใจจดจ่ออยู่กับงาน ครูต้องถามคำถามนักเรียนเป็น ครั้งคราวโดยเรียกทั้งนักเรียนที่อาสา และไม่อาสาที่จะตอบ และครูต้องอธิบายเพิ่มเติมแก่นักเรียนในข้อที่ นักเรียนตอบผิด

8) ครูต้องใช้กิริยาท่าทางที่มีความตื่นตัวตลอดเวลา เพื่อการจัดการชั้นที่ตีขณะที่นักเรียน ฝึกและปฏิบัติ

3.2 การเรียนรู้

คือ การเน้นเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ (The Theory of Experiential Learning) เป็นกระบวนการ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์สร้างความหมายจากสิ่งที่เป็นนามธรรม และสิ่งใหม่ที่ได้พบ โดย อาศัยการคิดไตร่ตรองทบทวนหาเหตุผลเชื่อมโยงกับระบบข้อมูลเดิมที่มีอยู่ นำไปสู่การสร้างข้อความรู้ใหม่ที่ พร้อมจะนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงอื่น ๆ เพื่อสรุปเป็นข้อความรู้ใหม่เพิ่มเติมในระบบข้อมูลความรู้ที่ มีอยู่เดิม (Kolb, 1984)

3.3 การพัฒนา

การพัฒนาทางการศึกษาที่เริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบตลอดจนมีสาขาวิชาใหม่ ๆ ที่น่าสนใจผุดขึ้นมา มากมาย การก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 นั้น แม้แต่องค์กรเองก็ต้องปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลง รวมไปถึง แรงงานทั้งหลายที่ก็ต้องพัฒนาตัวเองให้ก้าวทันความก้าวหน้าด้วย หลายประเทศเริ่มมีการส่งเสริม การศึกษาในการเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาประชากรให้เหมาะสมสำหรับโลกในยุคใหม่ ไปจนถึงพัฒนา ศักยภาพประชากร และแรงงานให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วย ซึ่งว่ากันว่าทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มี ความจำเป็นและเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรชาติในทุกๆระดับนั้นก็คือทักษะ 8C ที่ประกอบไปด้วย รายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) Creativity Skill – ทักษะการสร้างสรรค์
- 2) Computers Technology Skill – ทักษะด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์
- 3) Communication - ทักษะด้านการสื่อสาร
- 4) Collaboration – ทักษะในการสร้างความร่วมมือ

5) Critical Thinking – ทักษะในการเผชิญวิกฤต และการแก้ปัญหา

6) Continuous Learning - ทักษะการเรียนรู้ไม่หยุดนิ่ง

7) Career in Deep Skill - ทักษะวิชาชีพเชิงลึก

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ฝึก และปฏิบัติ นั้น ครูต้องใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้การฝึก และปฏิบัติ การพัฒนาเกิดผลมากที่สุดเทคนิคที่สำคัญ ได้แก่ ครูต้องคอยให้สังเกตการฝึก และปฏิบัติของนักเรียน พร้อมทั้งช่วยเหลือทันทีที่นักเรียนมีปัญหาหรือเกิดข้อสงสัย รวมทั้งให้คำแนะนำ คำอธิบาย หรือผลป้อนกลับเกี่ยวกับผลการฝึก และปฏิบัติของนักเรียน นอกจากนี้ กิจกรรมที่ครูฝึกต้องเป็น กิจกรรมที่ทำหาย และหลากหลาย ครูต้องใช้คำถามกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ

4. การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ

การสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือพุทธวิธีการสอน นั้นสามารถแยกย่อยออกได้ต่าง ๆ ดังนี้

4.1 เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบการณ์อยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กัน อยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาสาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป (วิทยา ทองดี, 2561: 281)

2) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพุทธานุภาพ ตัวอย่างคือ อนุพุทธานุภาพ ไตรสิกขา พุทธ โอวาท 3 เป็นต้น

3) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่าง ที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงครูกองงาม ด้วย การทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา

4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กววน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

6) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มากเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าเมื่อ ประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพดีได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายทูลว่าใบปามากกว่า จึงตรัสว่าสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มีได้ทรงสอน เหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์

4.2 เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

1) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล อย่างไร ทศพลญาณข้อ 5 และ 6 ผู้เรียนมีความชอบ ความสนใจไม่เหมือนกันต้องรู้จักอ่อน และจุดแข็งของผู้เรียน ในการสอนต้องคำนึงถึงจิต 6 อันได้แก่ ราคจิต โทสจิต โมหจิต ศรัทธาจิต พุทธิจิต วิตกจิต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล โดยเปรียบเทียบกับ บัว 4 เหล่า

2) ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธีข้อนี้เกี่ยวโยงต่อเนื่องมาจากข้อที่ 1

3) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึง ความพร้อม ความสุขงอม ความแกร่งแห่งอินทรีย์ หรือญาณ ที่บาลีเรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละคน

4) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความ เข้าใจชัดเจน มั่นยำ และได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจุฬป็นภกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำเป็นต้น

5) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบเสรีหลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีแห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริงผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ การสอนแบบนี้มักมาในรูป ถาม ตอบ ซึ่งอาจแยกลักษณะการสอนแบบนี้ได้เป็น

ก. ล่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นของตนออกมา ชี้ข้อคิดให้แก่เขาส่งเสริมให้เขาคิด และให้ผู้เรียนเป็นผู้วินิจฉัยความรู้ตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้นำชี้ช่องทางเข้าสู่ความรู้ในการนี้ผู้สอนมักจะกลายเป็นผู้ถามปัญหาแทนที่จะเป็นผู้ตอบ

ข. มีการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบอย่างเสรีมุ่งหาความรู้ไม่ใช่มุ่งแสดงภูมิ หรือข่มกัน เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

6) ช่วยเหลือ ใส่ใจคนที่ด้อยที่มีปัญหา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556)

4.3 เกี่ยวกับตัวผู้สอน

1) การสอนนั้นการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมากอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้พระพุทเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วย การเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาู้เข้าใจดี

2) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

3) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญไม่กระทบตน และผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ

4) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำ ๆ

5) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจ ง่าย

4.4 การจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดสร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหาการคิดแบบมีวิจารณญาณดังนั้น ครูผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมและพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูงด้วย เหตุนี้แนวทางการจัดการศึกษา จึงจำเป็นต้องบูรณาการศาสตร์ด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมไปถึงการบูรณาการการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน

นอกจากการบูรณาการจะมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้แล้ว ยังมีความสำคัญต่อสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning-based Society) (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2557) หรือที่ เรียกว่ายุคแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเยาวชนไทย คนไทยต้องสามารถทำงาน และดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุลร่วมแรงร่วมใจ ร่วมพลังในการทำงานให้เป็นไปอย่างราบรื่น และมีคุณภาพ การจัดการเรียนการสอนจึงควรเน้นการบูรณาการในหลากหลายรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา เช่น

- 1) การมองมนุษย์เป็นเอกัตบุคล ผีภพ อบรม เรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้
- 2) ความคิดพื้นฐานของมนุษย์ที่แตกต่างกัน
- 3) พุทธวิธี
- 4) หลักอริยสัจ 4 คือ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากอะไรบ้าง อย่างไร
- 5) ชั้น 5 คือ แบบบรรยาย เช่นการยกกรณีตัวอย่าง
- 6) ตัณหา 3 คือ การสนทนา การเล่านิทานเป็นต้น
- 7) สุข 2 คือ แบบถามตอบ หรือการเล่าเรื่อง
- 8) ตรุณธรรม 6 คือ ธรรมสากัจฉา หรือ การเล่าข่าวในปัจจุบัน
- 9) อบายมุข 6 คือ การสนทนาในกรณีศึกษา
- 10) ทิศ 6 คือ ธรรมสากัจฉา, การเล่าเรื่องอื่น ๆ
- 11) ทัศนคติมีกัตถะประโยชน์ 4 คือ การแก้ปัญหา, กรณีศึกษา อื่น ๆ
- 12) มิตรแท้ มิตรเทียม คือ กรณีศึกษา หรือกระบวนการกลุ่ม
- 13) บุญกิริยาวัตถุ 10 คือ กรณีตัวอย่าง หรือกระบวนการกลุ่ม

สรุปได้ว่าในพระพุทธศาสนาได้แบ่งบุคคลออกเป็น 2 ประเภท คือ เศษบุคคล ผู้ที่ยังต้องศึกษา กล่าวคือ น้อมใจไปด้วยศรัทธา ประคองความเพียร ตั้งสติ กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรมที่ควรละ เจริญธรรมที่ควรเจริญ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง แลอเศษบุคคล คือ ผู้ที่จบการศึกษาแล้ว

บทสรุป

การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในสังคมศึกษา ยุค 4.0 ตามแนวพุทธศาสนานั้นเป้าหมายหลักคือการพัฒนาบทบาทครู และผู้เรียนในยุคการศึกษา 4.0 ในยุคสร้างนวัตกรรมของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ให้เป็นการศึกษาที่มีคุณภาพนั้น ต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีทักษะในการจัดการเรียนรู้มีเจตคติต่อวิชาชีพครูที่ดีมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง โดยเฉพาะในปัจจุบันเป็นทักษะแห่งอนาคตที่ครูควรมีทักษะ และคุณลักษณะที่ดีเพื่อรองรับการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ หรือการสอนแนวใหม่จัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ทักษะของผู้เรียนทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิด สร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหา การคิดผลิตสื่อสร้างสรรค์ และการคิดออกแบบการเรียนรู้ในสื่อดิจิทัล ครูต้องสามารถบูรณาการกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การเรียนรู้ต้องเริ่มต้นที่ตนเอง การเรียนรู้ต้องควบคู่กับการปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาในพระพุทธศาสนา และต้องการให้ผู้เรียนเกิดปัญญาการเรียนวิชาพระพุทธศาสนานั้นยังสามารถลดพฤติกรรม ความรุนแรง และทัศนคติตามแนวพระพุทธศาสนา และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง (References)

- ทิตนา แชมมณี. (2550). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2557). งานวิจัย “*เรื่องการสร้างและพัฒนา รูปแบบการลดพฤติกรรมความรุนแรงของวัยรุ่นตามแนวทางพระพุทธศาสนา*”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.
- พระมหาสามารถ ฐานิสโร (อาจคงหาญ). *นิสิตดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา. ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 18. มีนาคม 2556.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2557). *สอนเขียนแผนบูรณาการบนฐานเด็กเป็นสำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุวธิดา คำปวน. (2560). การบูรณาการ: เส้นทางแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21, *วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2560.
- วิทยา ทองดี และศุภวิชญ์ โรมแพน. *แนวทางการพัฒนาการสอนสังคมศึกษาตามแนวพุทธ ยุค Thailand 4.0*. *วารสารวิชาการธรรมทรรคน*.ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2561). หน้า 281.

- สนธิพล ชัยยา. (2557). *สะเต็มศึกษากับการคิดขั้นสูง*. นิตยสาร สสวท.. 42 (189). 7-10.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2546). *19 วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- จิรพรรณ ชาญช่าง. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง: การเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* ปีที่ 48 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2563).
- Kolb. D.A. (1984). *Experiential education: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Ornstein. A.C. and Lasley, T.J. (2000). *strategies for Teaching 3rd ed*. New York: McGraw- Hill Companies.

*****